

УДК 343.977

Цюприк І. В. – кандидат юридичних наук,
здобувач Національної академії внутрішніх
справ, м. Київ

Публічні заклики до вчинення терористичного акту: напрями доказування події кримінального правопорушення

Описано способи доказування публічних закликів до вчинення терористичного акту під час їх досудового розслідування. Зазначено види процесуальних дій, які необхідно здійснювати з метою збирання доказів щодо виготовлення, зберігання, розповсюдження закликів до вчинення терористичного акту, а також безпосереднього здійснення таких закликів. Акцентовано на напрямках збирання доказів розповсюдження подібних закликів із використанням Інтернет-мережі.

Ключові слова: терористичний акт, публічні заклики, доказування, кримінальне правопорушення.

Аналіз терористичних актів, учинених в Україні впродовж останніх років, надає можливість стверджувати, що для них характерною є ретельна підготовка та неможливість вчинення без низки додаткових суспільно небезпечних діянь, що супроводжують етап підготовки та вчинення цього злочину: від пропаганди відповідних ідей, поширення інформації, що закликає до здійснення терористичної діяльності та доводить її виправданість у боротьбі «за...» або «проти...», і до створення терористичної групи чи організації для виконання самого акту, психологічного впливу на майбутніх бойовиків, їх фінансування, навчання тощо [1].

Питання щодо визначення предмета доказування окремих злочинів терористичної спрямованості досліджували такі вітчизняні науковці, як В. Ф. Антипенко, В. І. Борисов, В. О. Глушков, В. П. Ємельянов, В. С. Зеленецький, В. В. Крутов, В. А. Ліпкан, С. М. Мохончук, Д. Й. Никифорчук, Л. В. Новікова, В. Г. Пилипчук, М. В. Семікін, В. П. Тихий, О. В. Шамара та ін. Причому значну увагу приділяли розгляду об'єктивних ознак терористичного акту та інших злочинів цієї спрямованості. Однак

проблематику доказування в кримінальних провадженнях щодо публічних закликів до вчинення терористичного акту досі поглиблено не вивчали.

Метою статті є визначення напрямів доказування події в кримінальних провадженнях, відкритих за здійснення публічних закликів до вчинення терористичного акту.

Встановлення об'єктивної істини – це головна мета органів досудового розслідування та суду під час здійснення кримінального провадження. Досягнення цієї мети здійснюють за допомогою кримінально-процесуального доказування, завдання якого полягає в пізнанні конкретного факту (події) шляхом формування (збирання), перевірки та оцінювання наявних доказів. Саме тому вивчення доказування постає основоположним аспектом сучасного кримінального процесуального права.

Доказування за своєю суттю є ретроспективним явищем, оскільки слідчий, прокурор і суд визначають в ролі об'єкта пізнання подію, що відбувалась в минулому. Причому «подію» у цьому контексті тлумачать не лише як суспільно небезпечне діяння (злочин), а й як передумови та підстави (обставини), які передбачають звільнення особи від кримінальної відповідальності. Комплекс відповідних фактів (подій) і обставин об'єктивної дійсності, що досить повно та достовірно необхідно встановити для правильного вирішення кримінального провадження, формує предмет доказування.

Науковці по-різному трактують поняття доказування. Так, одні тлумачать предмет доказування як систему обставин, які виражають властивості та зв'язки досліджуваної події, що є суттєвими для правильного вирішення справи та реалізації в кожному конкретному випадку завдань судочинства [2, с. 139]. На думку В. Т. Нора, доказування – це діяльність органів розслідування, прокурора і суду, а також інших учасників процесу, яку здійснюють у встановлених законом процесуальних формах, що спрямована на збирання, закріплення, перевірку й оцінювання фактичних даних (доказів), необхідних для встановлення істини в кримінальній справі [3, с. 75]. Зокрема, М. М. Михеєнко визначає предмет доказування як комплекс передбачених кримінальним процесуальним законодавством обставин, встановлення яких є необхідним для вирішення заяв і повідомлень про злочини, кримінальної справи в стадії

виконання вироку, а також для прийняття процесуальних профілактичних заходів у справі [4, с. 99]. На різноманітність підходів науковців щодо визначення поняття кримінально-процесуального доказування вказує С. М. Стахівський: від видалення оцінки доказів за межі цього процесу до включення до нього криміналістичних категорій (слідчих версій). Учений стверджує, що це – визначена законом діяльність суб'єктів кримінального процесу зі збирання (формування), перевірки й оцінювання доказів та їх процесуальних джерел, яка передбачає прийняття на цих засадах певних процесуальних рішень і наведення аргументів для їх обґрунтування (мотивації) [5, с. 19–21].

З огляду на наведені доктринальні визначення, можна дійти висновку, що предмет доказування в кримінальному провадженні становлять обставини, перелік яких наведено у ч. 1 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України [6] і в кримінальних провадженнях про публічні заклики до вчинення терористичного акту. Таким чином, предмет доказування створює підґрунтя для правильної кримінально-правової кваліфікації вчиненого особою (групою осіб) суспільно небезпечного діяння, цілеспрямованого здійснення сторонами процесуальних повноважень у кримінально-процесуальному провадженні в конкретній справі, індивідуалізації кримінального покарання винних осіб і відшкодування завданої шкоди.

Серед основних обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні про публічні заклики до вчинення терористичного акту, передусім мають бути встановлені ті, що стосуються події кримінального правопорушення. Подія злочину, передбаченого ст. 258² Кримінального кодексу України, містить ознаки декількох діянь, що виражені в таких формах: 1) публічні заклики до вчинення терористичного акту; 2) розповсюдження матеріалів із подібними закликами; 3) виготовлення таких матеріалів; 4) їх зберігання [7, с. 768].

Публічні заклики до вчинення терористичного акту передбачають відкрите звернення до певного кола осіб, де висловлюють ідеї, погляди чи вимоги, спрямовані на те, щоб за допомогою поширення їх серед населення чи його окремих категорій, схилити осіб до протиправних дій. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «публічний» визначено так: «який відбувається в присутності

публіки, людей; прилюдний» [8, с. 1187], а поняття «заклик» так: «звертання до певної групи людей, у якому в стислій формі висловлено провідну ідею часу, політичну вимогу, завдання; відозва, гасло. Прохання, вимога розгорнути яку-небудь діяльність, певним чином поводити себе» [8, с. 395].

Таким чином, доказуванню у кримінальних правопорушеннях згаданої категорії підлягають публічні заклики до вчинення терористичного акту, тобто відкриті звернення до невизначеної кількості громадян із проханням, умовлянням, запрошенням, підкупом, вимогою (погрозою, примусом) учинити терористичний акт. Зазначене діяння підлягає доказуванню з використанням показів свідків, які були присутні, наприклад, на певному зібранні, де здійснювались такі заклики, або шляхом огляду відеоматеріалів чи друкованої продукції, на яких зафіксовано подібні публічні заклики. Важливе значення під час доказування має призначення експертизи писемного мовлення щодо визначення закликів саме до вчинення терористичного акту.

Причому слідчий повинен враховувати, що «публічність» є оцінною ознакою. Тому під час кримінального провадження це питання має вирішуватись у кожному випадку окремо, з урахуванням часу, місця та обстановки здійснення публічних закликів до вчинення терористичного акту. Водночас судова практика пропонує пов'язувати ознаку публічності з присутністю хоча б одного адресата та «інших громадян», тобто з наявністю хоча б ще двох осіб. Необхідною умовою є те, що особи, до яких звернено такі публічні заклики, реально могли сприймати зазначену інформацію (розуміти та відтворити її зміст) [1].

З метою отримання доказів щодо поширення матеріалів із закликами до вчинення терористичного акту потрібно фіксувати такі події: розміщення звернень, розповсюдження листівок, плакатів у громадських місцях, приміщеннях установ, підприємств, організацій чи в помешканнях громадян, зокрема шляхом допиту осіб, які виявили подібні публікації або ознайомилися з ними. Доказами розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення терористичного акту може бути інформація, наявна на носіях камер зовнішнього відеоспостереження, що належать підприємствам, установам, організаціям чи окремим громадянам, а також відеореєстраторів транспортних засобів, на яких може бути зафіксовано безпосередньо процес розповсюдження закликів із відповідним

змістом. Окрім цього, вказане можна задокументувати шляхом допиту осіб, які стали свідками цього процесу.

Якщо заклики до вчинення терористичних актів вчиняли із застосуванням інших засобів масової інформації (газети, журнали, радіомовлення, телебачення тощо), то факт злочинної діяльності доводять шляхом опитування свідків, обшуку за місцем виготовлення подібних матеріалів, а також огляду вилучених доказів і результатами проведення відповідних експертиз. Під час обшуку необхідно виявляти та вилучати: 1) предмети, на яких міститься вказана інформація із закликами до вчинення терористичного акту (листівки, рукописи, плакати, звернення, статті, газети, інші матеріальні носії); 2) електронну інформацію (звукові та відеоповідомлення, які транслювали на телебаченні або через радіоэфір, передавали через SMS-повідомлення тощо); 3) предмети, на яких виготовляли чи зберігали предмети або електронну інформацію (комп'ютерна техніка, смартфони, диктофони, принтери, ксерокси, відеокамери, флеш-накопичувачі тощо); 4) сліди осіб, причетних до протиправної діяльності (сліди пальців рук і мікросліди в приміщеннях, де виготовляли, зберігали та розповсюджували предмети та електронну інформацію з публічними закликами, а також на предметах, які використовували з протиправною метою); 5) сліди, які залишаються під час виготовлення та розповсюдження подібних матеріалів тощо.

Активне поширення Інтернету та його доступність для широкого загалу забезпечує умови для використання його можливостей для розповсюдження закликів до вчинення терористичного акту у вигляді медійного контенту.

Зазвичай фіксацію фактів таких протиправних дій здійснюють шляхом складання протоколу огляду медійного контенту, розміщеного на веб-сайті з одночасним використанням технічних засобів (відеофіксації). Відповідно до п. 7 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України, у разі застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії (наприклад огляду), то її можна здійснювати без запрошення понять.

З метою доказування створення та розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення терористичного акту здійснюють певні процесуальні дії, спрямовані на:

– встановлення IP-адреси веб-сайта за IP-адресою та доменним ім'ям веб-сайта, з якого здійснюють розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення терористичного акту. У такому випадку встановлення місцезнаходження комп'ютерної техніки здійснюють за допомогою технічних особливостей функціонування Інтернет-мережі. Отже, задача щодо визначення особи, причетної до виготовлення, зберігання та розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення терористичного акту, безпосередньо пов'язана зі встановленням IP-адреси, під якою комп'ютер чи інший пристрій зазначеної особи мав доступ до Інтернету. Встановлення IP-адреси може здійснити слідчий із використанням певних програмних продуктів та утилітів (ping, Tracert, Finger LookUp тощо) або відповідний підрозділ Служби безпеки України. Після встановлення IP-адреси веб-сайта, з якого протиправно розповсюджують матеріали із закликами до вчинення терористичного акту, наступним етапом має бути визначення компанії Інтернет-провайдера (за допомогою сервісу Whois, RIPE), яка здійснює на території України технічне обслуговування та підтримку цього веб-сайта, надає послуги хостингу і має технічні можливості щодо призупинення або закриття мережевого доступу до веб-сайта;

– направлення запитів до Інтернет-провайдерів з метою отримання інформації про: дату створення та власників веб-сайта, осіб, які здійснюють його хостинг, супровід та адміністрування, адресу місцезнаходження комп'ютерної техніки (комп'ютера, серверу), з якої зафіксовано розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення терористичного акту.

Запит до Інтернет-провайдера може охоплювати такий перелік питань: коли та в який проміжок часу було створено певний веб-сайт; які реквізити має абонент, що здійснював доступ до Інтернет-мережі під певною IP-адресою в конкретний час доби; які IP-адреси використовували для створення певного облікового запису; які IP-адреси використовують для з'єднання з цим обліковим записом; якими є реєстраційні дані (logs) та абонентська інформація про користувача певного облікового запису (електронної поштової адреси); з якої IP-адреси було створено обліковий запис користувача, що створив веб-сайт; на кого зареєстровано веб-сайт (повні анкетні дані власників, інформація з панелі адміністрування, IP-адреси, номери телефонів тощо); хто здійснював хостинг та наповнення

веб-сайта (повні анкетні дані осіб, IP-адреси, номери телефонів тощо); хто здійснював супровід та адміністрування веб-сайта (повні анкетні дані осіб, IP-адреси, номери телефонів тощо); кількість та деталізація всіх вхідних IP-адрес за певний період часу, з яких здійснювався перегляд медійного контенту конкретного веб-сайта; яким чином оплачуються послуги за зазначене доменне ім'я (вид платіжної системи, застосованої для поповнення балансу облікового запису користувача цієї системи (гаманці, ідентифікатори, види оплат), банківські установи, рахунки тощо); через який телефонний номер здійснювалась активація облікового запису;

– звернення до слідчого судді з метою отримання ухвали про надання тимчасового доступу до речей або здійснення обшуку за місцем знаходження комп'ютерної техніки (серверів) Інтернет-провайдера, з якого здійснюється розповсюдження контенту, що містить матеріали із закликами до вчинення терористичного акту, а також подальша організація та здійснення слідчим такого тимчасового доступу (обшуку).

Під час тимчасового доступу до документів (обшуку) власника веб-сайта роблять копії або вилучають такі документи: договори власника веб-сайта з Інтернет-провайдерами щодо оренди площадок (серверу) з метою розміщення на ньому контенту; договори власника веб-сайта з Інтернет-провайдерами чи іншими особами на хостинг, супровід та адміністрування веб-сайта; договори власника веб-сайта з користувачами про надання їм послуг доступу до Інтернет-мережі; обліково-фінансові документи власника веб-сайта за результатами здійснення хостингу, супроводу та адміністрування веб-сайта, а також довідки про відкриття банківських рахунків, бухгалтерські звіти, платіжні документи тощо; документи, які засвідчують установчі дані суб'єкта підприємницької діяльності – власника веб-сайта (статут (положення), рішення про створення, виписка/витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців, наказ про призначення керівника суб'єкта підприємницької діяльності тощо); функціональні обов'язки працівників, які забезпечують створення та адміністрування веб-сайта та інші матеріали.

У процесі здійснення обшуку чи тимчасового доступу до речей (комп'ютерної техніки (серверів) Інтернет-провайдера, з яких розповсюджували матеріали із закликами до вчинення

терористичного акту) необхідно копіювати на з'ємний жорсткий носій або вилучити таку інформацію: переписка електронною поштою, через службу обміну повідомленнями (наприклад ICQ) або в інший спосіб, що стосується створення, хостингу, супроводу та адміністрування вказаного веб-сайта; час створення веб-сайта, ресурс, з якого його було завантажено, періоди його адміністрування; перелік і види операцій контент-провайдера з (інформаційного наповнення веб-сайта), з якого розповсюджували матеріали із закликами до вчинення терористичного акту; перелік (каталог) контенту, наявного на комп'ютерній техніці (сервері), час розміщення (видалення) на веб-сайті за кожним з видів розповсюдження контенту із закликами до вчинення терористичного акту; кількість відвідувань (переглядів) цього контенту за його видами з моменту розміщення певного медійного контенту, а також загалом на комп'ютерній техніці (сервері);

– допит як свідків (підозрюваних) провайдерів, власників веб-сайта та інших осіб, причетних до хостингу, супроводу й адміністрування веб-сайта, з якого могло здійснюватись розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення терористичного акту;

– звернення до слідчого судді з метою отримання ухвали про надання тимчасового доступу до документів – отримання інформації про рух коштів банківськими рахунками, які належать власнику веб-сайта, з якого здійснювалось розповсюдження подібних протиправних закликів;

– звернення до слідчого судді з метою отримання ухвали про надання тимчасового доступу до: отримання копій договорів, платіжних та інших документів Інтернет-провайдера, у зв'язку з його відносинами з власником веб-сайта; отримання копій договорів, платіжних та інших документів контент-провайдера (провайдер, що здійснює інформаційне наповнення веб-сайта), з якого розповсюджувався контент із закликами до вчинення терористичного акту; вилучення комп'ютерної та іншої техніки, на якій здійснювалось створення та інформаційне наповнення веб-сайта зазначеного змісту;

– призначення судових експертиз передбачає: експертизу комп'ютерної техніки та програмних продуктів (комп'ютерно-технічна експертиза), об'єктом якої є інформація, отримана під час тимчасового доступу до комп'ютерної техніки (серверів) веб-сайта та контент-провайдерів; експертизу щодо інших

предметів, вилучених в межах кримінального провадження (наприклад, дактилоскопічна експертиза) [9, с. 18–22].

Сліди злочину та злочинців, які можуть бути причетні до виготовлення, зберігання та розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення терористичного акту, можна виявити на комп'ютерах, серверах, мобільних телефонах, лініях мереж зв'язку, з'єднуючих кабелях, принтерах, друкарських станках, модемі, сканерах, інших приладах, які використовують під час копіювання, друку і розповсюдження, а також на папері та інших предметах у місцях перебування осіб.

Підсумовуючи зазначимо, що розкритий у статті предмет доказування в кримінальних провадженнях щодо закликів до вчинення терористичного акту, важливим для правильного вирішення кримінального провадження юридично важливих обставин, що мають бути доведені або спростовані з метою обґрунтування висунутого відносно певної особи обвинувачення, а також є фактичною підставою всіх процесуальних рішень, які приймаються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Саркевич І. Втягнення у вчинення терористичного акту: об'єктивна оцінка складу злочину / І. Саркевич, В. Канцір // Публічне право. – 2013. – № 1 (9). – С. 119–127.

2. Теория доказательств в советском уголовном процессе. – М., 1973. – 735 с.

3. Нор В. Т. Проблеми теорії і практики судових доказів / В. Т. Нор. – Львів, 1978. – 112 с.

4. Михеенко М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве / М. М. Михеенко. – Киев, 1984. – 134 с.

5. Стахівський С. М. Кримінально-процесуальні засоби доказування: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Стахівський Сергій Миколайович. – Київ, 2005. – 367 с.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. (зі змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88.

7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [за заг. ред. М. Г. Мельника, М. Г. Хавронюка]. – 6-те вид., перероб. та допов. – Київ : Юрид. думка, 2009. – 1236 с.

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2007. – 1736 с.

9. Стрільців О. М. Розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним розповсюдженням у мережі Інтернет медійного контенту провайдером програмних послуг та Інтернет-провайдером : метод. рек. / О. М. Стрільців, О. С. Тарасенко, І. Р. Курйлін та ін. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 44 с.

REFERENCES

1. Sarkevych, I., Kantsir, V. (2013). Vtiagnennia u vchynennia terorystychnoho aktu: obiektyvna otsinka skladu zlochynu [Involvement in committing a terrorist act: an objective assessment of the crime]. *Publichne pravo, Public law*, 1(9), 119-127 [in Ukrainian].

2. *Teoriia dokazatelstv v sovetskom ugovnom processe [Theory of Evidence in the Soviet Criminal Process]*. Moscow [in Russian].

3. Nor, V.T. (1978). *Problemy teorii i praktyky sudovykh dokaziv [The problems of the theory and practice of shipborne reports]*. Lviv [in Ukrainian].

4. Miheenko, M.M. (1984). *Dokazyvanie v sovetskom ugovnom sudoproizvodstve [Proving in Soviet Criminal Justice]*. Kiev [in Russian].

5. Stakhivskiy, S.M. (2005). *Kryminalno-protsesualni zasoby dokazuvannia [Criminal Proceedings Proof]*. Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

6. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. (zi zminamy ta dopovnenniamy na sohodnishnii chas) [The Criminal Procedural Code of Ukraine from April 13, 2012 (with amendments and additions to the present time)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 9-10, 11-12, 13 [in Ukrainian].

7. Melnyk, M.H., & Khavroniuk, M.H. (Eds.). (2009). *Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine* (6nd ed., rev.). Kyiv: Yuryd. dumka [in Ukrainian].

8. Busel, V.T. (Ed.). (2007). *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod., dopov. ta SD) [Great explanatory dictionary of contemporary Ukrainian language (with additional, supplementary and CD)]*. Kyiv; Irpin: Perun [in Ukrainian].

9. Striltsiv, O.M., Tarasenko, O.S., & Kurylin, I.R. (et al.). (2017). *Rozsliduvannia zlochyv, poviazanykh z nezakonnym rozpovsiudzhenniam u merezhi Internet medijnoho kontentu provaideramy prohramnykh posluh ta Internet-provaideramy [Investigation of crimes related to the illegal distribution of media content by Internet Service Providers and Internet Service Providers]*. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 04.09.2017
